بسم الله الرحمن الرحيم

ئەو ماف وئەرکانەی
کە فیتڕەتی مرۆڤەکان داوای
دەکات وشەریعەتی ئیسلامیش
پەسەندیان دەکات

نووسینی:

زانای پایەبەرز: موحەمەد صالح العثیمین

-ڕەحمەتی خوای لێبێت-

شركاء التنفيذ:

دار الإسلام جمعية الربوة رواد الترجمة المحتوى الإسلامي

يتاح طباعة هذا الإصدار ونشره بأي وسيلة مع الالتزام بالإشارة إلى المصدر وعدم التغيير في النص.

Telephone: +966114454900
ceo@rabwah.sa
P.O.BOX: 29465
RIYADH: 11557
www.islamhouse.com

بەناوی خوای گەورە ومیهرەبان

پێشەکی

إن الحمد لله، نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونتوب إليه، پەنامان بە پەروەردگارە لە شەڕی نەفسمان وشەڕی تاوانەکانمان، ئەو کەسەی الله هيداتي بدات هیچ کەسێک نیە گومڕای بکات، وئەوەی الله گومڕای بکات ئەوا هیچ کەسێک نیە هیدایەتی بدات، وە شاهێدی دەدەم بەوەی هیچ پەرستراوێك نییە بە حەق شایستەی پەرستش بێت بێجگە لە الله، ئەو زاتەی کە بێ هاوەڵ و شەریکە، وە شاهێدی دەدەم کە محمد -صلى الله عليه وسلم- بەندە ونێرداراوی پەروەردگارمانە، وصلى الله عليه وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان وسلم تسليما.

پاشان لە تایبەتمەندیەکانی شەریعەتی الله -سبحانه وتعالى- ئەوەیە کە ڕەچاوی دادپەروەری کردووە، وهەروەها هەموو خاوەن مافێک مافی خۆی پێدراوە بەبێ زیادەڕەوی، و بەبێ کورتڕەوی، خوای گەورە فەرمانی کردووە بە دادپەروەری وچاکەکاری و بەخشندەیی بەرامبەر کەسوکار، وبەدادپەروەری پێغەمبەرانی نێردراون، وکتێبەکانی دابەزاندووە، وهەموو شتێکی دونیا وقیامەتی لەسەر دادپەروەری دامەزراندووە.

دادپەروەری بریتیە لە پێدانی ماف بەهەموو خاوەن مافێک، ودانانی هەرکەسێکە لە پلەوپایەی تایبەتی خۆی، وئەمە ناکرێت جێبەجێ بکرێت مەگەر پاش زانینی مافەکان بۆئەوەی بدرێت بەخاوەنەکانیان، لەبەر ئەمە پێمان باش بوو گرنگترینی ئەو مافانە ڕوون بکەینەوە ؛ بۆئەوەی بەندە ئەو مافانە جێبەجێ بکات هێندەی دەیزانێت ودەتوانێت، وئەم مافانەش بەشێوەیەکی گشتی بریتین لە:

١- مافەکانی خوای گەورە.

٢- مافەکانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-.

٣- مافەکانی دایک وباوک.

٤- مافەکانی منداڵ.

٥- مافەکانی کەسە نزیکەکان -خزمەکان-.

٦- مافەکانی هاوسەرەکان (ژن ومێرد).

٧- مافەکانی فەرمانڕەوا وفەرمانپێکراوەکان (ژێردەستەکان).

٨- مافەکانی دراوسێ.

٩- مافەکانی مسوڵمانان بەشێوەیەکی گشتی.

١٠- مافەکانی نامسوڵمانەکان.

ئەمانە ئەو مافانەن کە دەمانەوێت هەندێک باسیان لەسەر بکەین وڕوونی بکەینەوە بە شێوەیەکی کورت وپوخت.

****

مافی یەکەم: مافی خوای گەورە -سبحانە وتعالی-

ئەم مافە گرنگترین وگەورەترین و واجبترین مافە؛ چونکە مافی خوای گەورەیە -سبحانە وتعالی- پەروەردگاری مەزن وپاشا وخاوەنداری وبەڕێوەبەری هەموو شتان، مافی پاشای هەقە کە هەمیشە زیندوو وڕاگری بوونەوەرەکان وئاسمانەکان وزەویە، هەموو شتێکی خوڵقاندووە وئەندازەیەکی بۆ دیاریکردووە بەئەوپەڕی حیکمەتەوە، مافی ئەو خودایەی کە تۆی لە نەبوونەوە هێناوەتە بوون لەکاتێکدا هیچ شتێک نەبوویت کە باس بکرێت، ئەو خودایەی کە بە نیعمەتەکاني تۆی پەروەردە کردووە لەکاتێکدا تۆ لەنێو سکی دایکتدا بوویت لەنێو سێ تاریکی کە هیچ بوونەوەرێک نەیدەتوانی خواردن وهۆکارەکانی گەشەکردن بەتۆ بگەیەنێت، شیرخواردنی بۆت ئاسانکرد لەڕێگەی مەمکەکانی دایکتەوە، و ڕێگای پێت نیشانداوە، ودایک وباوکی بۆت تەرخانکرد بۆئەوەی چاودێریت بکەن، ونیعمەتی زۆری پێ بەخشیون وەک نیعمەتی ئەقڵ وبیستن وهتد، وئامادەی کردی بۆئەوەی ئەمە قبوڵ بکەیت وسوودی لێوەربگریت، پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿وَٱللَّهُ أَخۡرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ٧٨﴾[النحل: ٧٨]

واتە: ﴿خوا ئێوەی لە سکی دایکتان دەرهێناوە بێ ئەوەی هیچ شتێك بزانن، ئینجا هۆکاری بیستن و بینین و تێگەیشتنی بۆ دابین کردوون، بۆ ئەوەی سوپاسگوزاری بکەن﴾،

ئەگەر بێبەشت بکات لە فەزڵ ونیعمەتەکانی هێندەی چاوتروکانێک ئەوا تیادەچیت، وئەگەر بێبەشت بکات لە ڕەحمەتی خۆی ئەوا ناژیت، ئەگەر ئەمە

فەزڵ وڕەحمەتی خوای گەورە بێت لەسەر تۆ ئەوا مافی ئەو لەسەر تۆ گەورەترین مافە؛ چونکە مافی پێبەخیشنی ژیان وبەخشینی نیعمەتەکانی بوونە لەسەر زەوی، لەبەرامبەردا ئەو هیچ ڕزق وخۆراکێکی لە تۆ ناوێت، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿...لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًاۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَۗ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ﴿١٣٢﴾﴾[طه: ١٣٢]

واتە: ﴿...ئێمە بێگومان داوای ڕزق و ڕۆزی لە تۆ ناکەین، بەڵکو ئێمە ڕزق و ڕۆزی بە تۆ دەبەخشین، سەرەنجامی چاک هەر بۆ تەقوا دارانە﴾.

ئەو زاتە مەزنە تەنها یەک شتی لە تۆ دەوێت کە ئەویش بەرژەوەندی وسوودەکەی هەر بۆ تۆ دەگەڕێتەوە، دەیەوێت ئەو بپەرستیت بەتەنها بەبێ بڕیاردانی هاوبەش وشەریک لە پەرستنیدا، پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ﴿٥٨﴾﴾[الذاريات: ٥٦-٥٨]

واتە: ﴿من جن و مرۆڤایەتیم دروست نەکردووە تەنها بۆ پەرستنی من نەبێت﴾،

ئەو دەیەوێت بەندەی بیت بەهەموو ماناکانی بەندایەتی، هەروەکو چۆن ئەو پەروەردگارتە بەهەموو ماناکانی پەروەردگارێتی، بەندەیەکی ملکەچ وزەلیل بیت بۆی، وفەرمانەکانی جێبەجی بکەیت، ودوور بکەویتەوە لە نەهی لێکراوەکانی، وئەوەی فەرموویەتی بەڕاستی دابنێیت؛ چونکە نیعمەتەکانی دەبینیت لەسەرت کە زۆر وبەردەوامن، ئایا شەرم نییە ئەم نیعمەتانە بگۆڕیتەوە بە کوفر وپێنەزانیان ؟!

ئەگەر کەسێک لە خەڵکی فەزڵی بەسەرتەوە هەبێت ئەوا شەرم دەکەیت بەئاشکرا سەرپێچی بکەیت لەشتێک کە پێت دەڵێت، ئەی چی سەبارەت بە پەروەردگارت کە هەموو فەزڵ ونیعمەتێک هی ئەوە، وهەرچی شەڕ وخراپەیەک لە تۆ دوور بێت هەمووی بەڕەحمەتی ئەو زاتەیە -سبحانە وتعالی- ؟! خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ﴾[النحل: ٥٣]

واتە: ﴿هەرچی نازو نیعمەتێکتان هەیە هەمووی بەهرەو بەخششی خوایە، پاشان کاتێك ناخۆشی و بەڵایەکتان بۆ پێشهات، ئەوە هاناو هاوارو پەنا هەر بۆ لای ئەو دەبەن و هەر لەو زاتە دەپاڕێنەوە﴾.

وئەم مافە کە خوای گەورە واجبی کردووە بۆ نەفسی خۆی ؛ ئاسانە بۆ هەرکەسێک پەروەردگار بۆی ئاسان کردبێت، چونکە خوای گەورە وایکردووە هیچ ناڕەحەتی وبارگرانی وقورسییەکیان تێدا نەبێت، پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿وَجَٰهِدُواْ فِى ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦ ۚ هُوَ ٱجْتَبَىٰكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَٰهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِى هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعْتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوْلَىٰكُمْ ۖ فَنِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ٧٨﴾[الحج: ٧٨]

واتە: ﴿هەروەها بەردەوام بن لە خەبات و جیهاد و هەوڵ و کۆشش لە پێناوی خوادا بەو شێوەیەی کە شایستەیەتی، لەبەر خاتری ئەو بێت، ئەو زاتە بۆ ئەوە هەڵی بژاردوون و لە ئاین و بەرنامەکەیدا هیچ جۆرە شتێکی نارەواو قورس و گرانی

لەسەر دانەناون (کە نەتوانن ئەنجامی بدەن، جا ئەم بەرنامەیە) ڕێ و شوێن و بەرنامەی ئیبراهیمی باواتانە کە پێشتر هەر خوای گەورە ناوی ناون موسڵمان و لەم قورئانەشدا بەموسڵمان ناوی بردوون، تا پێغەمبەر ببێتە شایەت بەسەرتانەوە (کە پەیامی خوای پێ ڕاگەیاندوون) و ئێوەش (بە گەیاندنی ئەو پەیامە) ببنە شایەت بەسەر خەڵکییەوە، کەواتە نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ و سامانتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یارو ویاوەرتانە، جا دڵنیابن کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە﴾،

ئەمە بیروباوەڕێکی نمونەییە، وباوەڕهێنانە بە هەق، وکردەوەی چاکی بەرهەمدار، ئەمە عەقیدەی باوەڕهێنانە بە غەیب، وبنیات نراوە لەسەر خۆشەویستی و بەمەزندانان، وبەرهەمەکەی دڵسۆزی و خۆبەخشین وکۆڵنەدانە، پێنج نوێژ لە شەو ورۆژێکدا بەهۆیانەوە ؛ خوای گەورە لە گوناهەکان خۆش دەبێت، و پلەکان بەرز دەکاتەوە، ودڵ وحاڵەکان چاک دەکات، وبەندە ئەنجامیان دەدات هێندەی لەتوانایدایە، پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ ...﴾[التغابن: ١٦]

واتە: ﴿کەوابوو هەتا دەتوانن بەتەقوا و خواناس بن...﴾.

وکاتێک عیمرانی کوڕی حوصەین نەخۆش بوو -ڕەزای خوای لێبێت- پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- پێی فەرموو:

«بە پێوە نوێژ بکە، ئەگەر ناتوانیت ئەوا بە دانیشتنەوە ئەنجامی بدە، خۆ ئەگەر هەر ناتوانیت ئەوا بە پاڵکەوتنەوە نوێژ بکە (لەسەر لا نوێژ بکە)».

زەکات ؛ بەشێکی کەمە لە پارە وسامان دەبەخشرێت بۆ دابینکردنی پێویستی هەژار ونەدار ورێبوار وقەرزدارەکان وهتد لەوانەی شایستەن زەکاتیان پێبدرێت، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿...فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ٧٨﴾[الحج: ٧٨]

واتە: ﴿... کەواتە نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ و سامانتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یارو ویاوەرتانە، جا دڵنیابن کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە﴾،

بەرۆژووبوونی مانگێک لە ساڵدا ؛ وئەوەی نەخۆش بێت یان رێبوار بێت ئەوا دەتوانێت پاش رەمەزان بەرۆژوو بێت، وئەوەی نەتوانێت رۆژوو بگرێت بەهۆی نەخۆشی بەردەوام ودرێژخایەن ئەوا بەرامبەر هەر رۆژێک خۆراکی یەک هەژار دابین دەکات ودەیبەخشێت.

وحەجکردن بۆ ماڵی خوای گەورە -البيت الحرام- یەک جار لە تەمەندا ؛ لەسەر کەسێکە کە بتوانێت.

ئەمانە بنچینەکانی مافی خوای گەورەن -سبحانه وتعالى-، جگە لە ئەم بنچینانە واجبن دەبن بەهۆی پێشهاتێک وەکو جیهاد لەپێناو الله، یان بەهۆی ئەو هۆکارانەی واجبی دەکەن وەکو سەرخستنی ستەملێکراو.

بڕوانە ئەی مسوڵمان ئەم مافانە کردەوەیەکی ئاسانن، وپاداشتیان گەلێک زۆرە، ئەگەر ئەنجامیان بدەیت ئەوا بەختەوەر دەبیت لە دونیا وقیامەتدا، ورزگارت دەبێت لە دۆزەخ، ودەچیتە بەهەشتەوە، پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿...فَمَن زُحۡزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدۡخِلَ ٱلۡجَنَّةَ فَقَدۡ فَازَۗ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ١٨٥﴾[آل عمران: ١٨٥]

واتە: ﴿...ئەوسا ئەوەی دوور خرایەوە لە ئاگری دۆزەخ و خرایە بەهەشتەوە، ئەوە بەڕاستی سەرفراز بووە، ژیانی دونیاش بێجگە لەوەی کە ڕابواردنێکی خەڵەتێنەرە شتێکی تر نیە﴾.

****

مافی دووەم: مافی پێغەمبەری خودایە -صلى الله علیه وسلم-

ئەم مافە گەورەترین مافی خوڵقێندراوەکانە، هیچ مافێک گەورەتر نیە لە مافی پێغەمبەری خودا -صلى الله علیه وسلم-، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ٨ لِّتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُۚ وَتُسَبِّحُوهُ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ٩﴾[الفتح: ٨-٩]

واتە: ﴿ئێمە تۆمان ڕەوانەکردووە -ئەی پێغەمبەر (صلى الله علیه وسلم)- کە شایەت و مژدەدەر و بەئاگاهێنەر بیت بۆ گرۆی ئادەمیزاد﴾،

بۆیە واجبە خۆشویستنی پێغەمبەر -صلى الله علیه وسلم- بخرێتە پێش خۆشویستنی هەموو خەڵکی تەنانەت نەفس ومنداڵ ودایک وباوکیش، پێغەمبەری خودا -صلى الله علیه وسلم- دەفەرموێت:

«هیچ کەسێک لە ئێوە ئیمانی تەواو وکامڵ نابێت؛ هەتا ئەو کاتەی من خۆشەویستتر دەبم لە لای لە منداڵەکەی وباوکی وهەموو خەڵکی».

وله مافەکانی پێغەمبەر -صلى الله علیه وسلم-: ڕێزگرتنی، وبەگەورەدانانی بەو شێوەیەی شایستەیە بەبێ زیادەڕەوی و بەبێ کورترەوی، ورێزلێگرتنی لەژیانیدا ؛ ڕێزگرتنی سونەتەکەی وکەسایەتی بەخشندەیەتی، ورێزگرتنی لەپاش مردنی ؛ ڕێزگرتنی سونەتەکەی وشەریعەتە دامەزراوەکەیەتی،هەرکەسێک ڕێزگرتن و بەگەورەدانانی هاوەڵانی بینیبێت بۆ پێغەمبەری خودا -صلى الله علیه وسلم- دەزانێت چۆن ئەو چاکەکار و بەشکۆیانە ئەوەی لەسەریان بووە جێبەجێیان کردووە دەرهەق بە

پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم-، عروەی کوڕی مەسعود کاتێک قورەیش ناردنیان بۆئەوەی گفتوگۆ لەگەڵ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بکات لە باسی پەیماننامەی حودەیبیە ؛ پێیانی ووت:

«چوومەتە لای پاشاکان -کیسرا وقەیسەر ونەجاشی- هیچ یەکێکم نەبینیوە هاوەڵانی بەگەورەی دابنێن هەروەکو چۆن هاوەڵانی موحەمەد ؛ موحەمەد بەگەورەدادەنێن، ئەگەر فەرمانێکیان پێبکات ؛ دەستبەجێ جێبەجێی دەکەن، وئەگەر دەسنوێژی بگرتایە خەریکە بوو شەڕ بکەن لەسەر پاش ماوەی ئاوی دەستنوێژی، وئەگەر قسەیان بکردایە لەلای ئەو دەنگیان نزم دەکردەوە، وڕاستەوخۆ سەیری نێوچەوانی ئەویان نەدەکرد وەکو بەگەورەدانانێک بۆی».

بەم شێوەیە بەگەورەیان دادەنا -ڕەزای خوایان لێبێت- هەرچەندە خوای گەورە لەسەر ڕەوشتە جوان وبەخشندەکان خوڵقاندوویەتی، وکەسایەتیەکی ئاسان ونەرمونیانی هەبووە، ئەگەر دڵڕەق و وشک بووایە بەرامبەریان ئەوا لێی دوور دەکەوتنەوە.

لە مافەکانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- : بەڕاستدانانەتی لەو شتانەی فەرموویەتی لە باسەکانی پێشوو و داهاتوو، وجێبەجێکردنی فەرمانەکانی، ودوورکەوتنەوە لە نەهی لێکراوەکانی، وباوەڕ بەوەی ڕێبازی ئەو باشترین ڕێبازە، وشەریعەتەکەی باشترین شەریعەتە، ونابێت هیچ شەریعەت وڕێکخستەیەک لە لایەن هە کەسێکەوە بێت بخرێتە پێش شەریعەتەکەی ئەو،

خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا۟ تَسْلِيمًا ۝٦٥﴾[النساء: ٦٥]

واتە: ﴿نەخێر (وانیە کە خۆیان بە باوەڕدار نیشیان دەدەن) سوێند بەپەروەردگارت بڕوادار نین هەتاوەکو تۆ نەکەنە دادوەر لە هەر ئاژاوە و دووبەرەکیەکی نێوانیان دا ولە پاشان هەست نەکەن لە دەرونیاندا بەهیچ بێزارییەک دەربارەی ئەو بڕیارەی داوتە و ملکەچ ببن بەملکەچیەکی تەواو﴾،

ودەفەرموێت:

﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٣١﴾[آل عمران: ٣١]

واتە: ﴿(ئەی پێغەمبەر ﷺ) بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێت کەواتە دوای من بکەون تا خواش ئێوەی خۆش بوێت و لە گوناهەکانتان خۆش ببێت وە خوا لێخۆشبووی میهرەبانە﴾

ولە مافەکانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- : بەرگری کردن لە شەریعەت ورێبازەکەی هێندەی مرۆڤ لە هێز وتوانای وهێندەی حاڵەتەکە پێویست دەکات لە بەکارهێنانی چەک وکەرەستەی تر.

ئەگەر دوژمن بە بەڵگە وگومانەوە هێرش بکات؛ ئەوا بەرگری کردن لێی بەزانست و ڕەتدانەوەی بەڵگە وگومانەکانیان دەبێت وڕوون دەکرێتەوە کە هیچ

وپوچەڵن، وئەگەر بە چەک هێرش بکەن ئەوا بەرگری کردن لە شەریعەتەکەی بەهەمان شێوە دەبێت.

ناکرێت هیچ ئیماندارێک شتێکی ناڕەوا ببیستێت سەبارەت بە شەریعەتی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- یان کەسایەتی بەخشندەی، وبێدەنگ بێت لەسەر ئەمە لەگەڵ بوونی توانای بەرگری کردن.

****

مافی سێیەم: مافی دایک وباوک

هیچ کەسێک نکۆڵی ناکات لە فەزڵ وچاکەی دایک وباوک بەسەر منداڵەکانەوە، دایک وباوک هۆکاری بوونی منداڵەکانن، ومافی زۆر ومەزنیان هەیە بەسەریانەوە، ئەوان بەخێویان کردووە لەو کاتەی منداڵ وبچووک بووە، وماندووبوون لەپێناو ئیسراحەتی ئەو، وشەونخونیان کردووە بۆئەوەی بخەوێت، ودایک لە سکی هەڵیگرتووە، و لەسەر خۆراک وتەندروستی ئەو ژیاوە بۆماوەی نۆ مانگ،

هەروەکو خوای گەورە ئاماژەی بۆ کردووە وفەرموویەتی:

﴿...حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ ...﴾[لقمان: ١٤]

واتە: ﴿...دایکی بە ئێش و ئازارو لاوازی و بێتاقەتیەکی زۆرەوە، (نۆ مانگ) هەڵی گرتووە...﴾،

پاشان چاودێریکردنی وشیرپێدانی بەردەوام بۆ ماوەی دووساڵ لەگەڵ ماندووبوون وبارگرانی وناڕەحەتی، وباوکیش بەهەمان شێوە هەوڵدەدات بۆ دابیکردنی خەرجی وبژێوی ژیانت لەو کاتەی منداڵیت هەتاوەکو باڵغ دەبیت ودەتوانیت خۆت کار بکەیت، وپەروەردە وئاراستەت دەکات لەکاتێکدا تۆ سوود وزیانت نازانیت.

بۆیە خوای گەورە فەرمانی بە منداڵەکان کردووە کە بەرامبەر دایک وباوکیان چاکەکار بن وسوپاسیان بکەن،

پەروەردگارمان دەفەرموێت:

﴿وَوَصَّيۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيۡهِ حَمَلَتۡهُ أُمُّهُۥ وَهۡنًا عَلَىٰ وَهۡنٖ وَفِصَٰلُهُۥ فِي عَامَيۡنِ أَنِ ٱشۡكُرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيۡكَ إِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ١٤﴾[لقمان: ١٤]

واتە: ﴿ئێمە فەرمانمانداوە بە ئادەمیزاد بە چاک ڕەفتاری لەگەڵ دایک و باوکیدا، دایکی بە ئێش و ئازارو لاوازی و بێتاقەتیەکی زۆرەوە، (نۆ مانگ) هەڵی گرتووە، لێگرتنەوەی شیریش لە دوای دوو ساڵ، فەرمانمان پێدا کە ئەی ئینسان سوپاسگوزاری منیش و دایک و باوکیشت بە، دڵنیابن کە گەڕانەوەتان هەر بۆ لای منە﴾،

وخوای گەورە دەفەرموێت:

﴿۞ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنًاۚ إِمَّا يَبۡلُغَنَّ عِندَكَ ٱلۡكِبَرَ أَحَدُهُمَآ أَوۡ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَآ أُفّٖ وَلَا تَنۡهَرۡهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوۡلٗا كَرِيمٗا ٢٣ وَٱخۡفِضۡ لَهُمَا جَنَاحَ ٱلذُّلِّ مِنَ ٱلرَّحۡمَةِ وَقُل رَّبِّ ٱرۡحَمۡهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرٗا ٢٤﴾[الإسراء: ٢٣-٢٤]

واتە: ﴿پەروەردگاری تۆ بڕیاریداوە کە جگە لەو کەسی تر نەپەرستن، هەروەها بڕیاریداوە چاکەکاریش بن لەگەڵ دایك و باوکتاندا، هەر کاتێك یەکێکیان یان هەردووکیان بە پیری کەوتنە لای تۆ (تەنانەت) ئۆفیان لە دەست مەکەو (هەرگیز) پیایاندا هەڵمەشاخێ و هاواریان بەسەردا مەکە، بەردەوامیش قسەو گفتو گۆت لەگەڵیاندا با چاك و جوان و بەجێ بێت﴾.

مافی دایک وباوک لەسەر تۆ: چاکە کار بیت لەگەڵیاندا، ئەمیش بە قسە وکردەوە وماڵ ولاشە دێتە جێ، وفەرمانەکانیان جێبەجێ بکەیت ئەگەر سەرپێچی فەرمانی الله نەبێت، ولە شتێکدا زیانی بۆت نەبێت، بە لەسەرخۆیی قسەیان لەگەڵدا دەکەیت وڕووت بەرامبەریان خۆش دەبێت، وبەخێویان دەکەیت بەو شێوەی شیاوە بۆیان، ونابێت بێزاری دەربڕیت کاتێک بەتەمەن ونەخۆش ولاواز دەبن، ونابێت ئەمە بەلاتەوە نارەحەت بێت؛ چونکە تۆش وەکو ئەوانت لێدێت، وەکو ئەوان دەبیتە باوک، و بەتەمەن دەبیت لەلای منداڵەکانت -ئەگەر هەتا ئەو تەمەنە بمێنیت- وەکو ئەوان، وپێویسیت بە چاکەکاری منداڵەکانتە بەرامبەرت هەروەکو چۆن ئەوان پێویستیان بە چاکەکاری تۆ بوو، ئەگەر بەرامبەریان چاک بووی ئەوا چاوەڕوانی پاداشتی زۆر وگەورە بکە، وپاداشت هاوشێوەی کردەوەیە، زۆرجار هەرکەسێک بەرامبەر دایک وباوکی چاک بێت ؛ ئەوا منداڵەکانیشی بەرامبەری چاک دەبن، وزۆرجار هەرکەسێک بەرامبەر دایک وباوکی خراپ بێت ؛ ئەوا منداڵەکانیشی بەرامبەری خراپ دەبن، هەرچی بچنیت ئەوە دەدووریتەوە.

وخوای گەورە پلەیەکی بەرز وگەورەی داناوە بۆ مافی دایک وباوک بەشێوەیەک مافی ئەوان لەدوای مافی خوای گەورە ومافی پێغەمبەرەکەی دێت -صلی الله علیه وسلم-، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿۞ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا...﴾[النساء: ٣٦]

واتە: ﴿(ئەی خەڵکینە) تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریک و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن و چاکەکار بن لەگەڵ دایک و باوکتان...﴾ [النساء: ٣٦]،

و پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿...ٱشۡكُرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيۡكَ إِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ١٤﴾[لقمان: ١٤]

واتە: ﴿...سوپاسگوزاری منیش و دایک و باوکیشت بە، دڵنیابن کە گەڕانەوەتان هەر بۆ لای منە﴾،

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- چاکەکاری بەرامبەر دایک وباوکی خستووەتە پێش جیهاد کردن لەپێناو خوای گەورە، هەروەکو لە فەرموودەی عبداللهی کوڕی مەسعودەوە -ڕەزای خوای لێبێت- هاتووە، دەڵێت: پرسیارم لە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کرد: چی کردەوەیەک خۆشەویسترینە لای خوای گەورە؟ فەرمووی:

«نوێژ کردن لە کاتی خۆی»، ووتم: پاش ئەوە چی؟ فەرمووی: «چاکەکاری بەرامبەر دایک وباوک» ووتم: پاش ئەوە چی؟ فەرمووی: «جیهاد وتێکۆشان لە پێناو خوای گەورە» [رواه البخاري ومسلم]،

ئەمیش بەڵگەیە لەسەر گرنگی مافی دایک وباوک کە زۆرێک لە خەڵکی پشتگوێیان خشتووە، وتووشی خراپەکاری وپچڕانی پەیوەندی بوون بەرامبەر دایک وباوکیان، وپێت سەیرە کەسی وا هەیە کە پێی وایە دایک وباوکی هیچ مافێکیان بەسەریەوە نیە، ولەوەیە بەکەم سەیریان بکات وخۆی بەگەورەتر بزانێت بەسەریانەوە، وهاوشێوەی ئەم کەسە پاداشتی کردەوەکەی وەردەگرێت زوو یان درەنگ بێت.

****

مافی چوارەم: مافی منداڵەکان

کاتێک دەڵێین منداڵ مەبەستمان کوڕ وکچەکانە، ومافەکانی منداڵ زۆرن، وله گرنگترینیان: پەروەردەکردن؛ ئەمیش بریتیە لە پەروەردەکردنیان لەسەر دینداری ورەوشتی جوان لە نەفسیاندا هەتاوەکو خۆیان تەواو گرنگی پێدەدەن، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ...﴾[التحريم: ٦]

واتە: ﴿ئەی ئەو کاسانەی کە باوەڕتان هێناوە خۆتان و ماڵ ومنداڵەکانتان بپارێزن لە ئاگرێك کە سووتەمەنیەکەی خەڵکی و بەردە...﴾،

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«هەمووتان بەرپرسیار وسەرپەرشتکارن، وهەریەکێکتان بەرپرسیارە بەرامبەر ژێردەستەکەی: دەسەڵاتدار بەرپرسیارە، وپیاو بەرپرسیارە لەسەر خێزانەکەی..»،

منداڵەکان سپاردەن لە گەردنی دایک وباوک، بەرپرسیارن لەسەریان لەرۆژی قیامەت، وبەرپرسیارن لە پەروەردەکردنیان لەسەر پەروەردەی ئاینی ورەوشتی جوان وئەمە دەبێتە هۆی جێبەجێکردنی ئەرکی دایک وباوک بەرامبەر نەوەکانیان ورزگاریان دەبێت لە لێپرسینەوەی سەخت، ومنداڵەکان چاک دەبن، ودەبنە هۆی ئارامی وبەختەوەری بۆ دایک وباوک لە دونیا وقیامەتدا،

خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَمَآ أَلَتۡنَٰهُم مِّنۡ عَمَلِهِم مِّن شَيۡءٖۚ كُلُّ ٱمۡرِيِٕۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٞ ٢١﴾[الطور: ٢١]

واتە: ﴿جا ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و نەوەکانیشیان بەئیمان و باوەڕەوە شوێنیان کەوتوون، ئەوانەلەبەهەشتدا پێک شاد دەکەینەوە (تا کامەرانی و خۆشیان زیاتر بێت)، وەنەبێت ئەوانەی کەپلەی بەرزیان دەستکەوتووە دایان بەزێنین بۆ پلەی نزمتر، چونکەئێمە پاداشتی کردەوەی کەس کەم ناکەینەوە (ئەگەر زیادی نەکەین) لەهەمان کاتدا هەرکەسەبارمتەی کردەوەی خۆیەتی﴾،

کاتێک پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَا أَلَتْنَاهُم: چونکە ئێمە پاداشتی کردەوەی کەس کەم ناکەینەوە﴾ ؛ مەبەست ئەوەیە کاتێک منداڵەکانیان پلەیان بەرز دەکرێتەوە لە بەرامبەر کەمکردنی پاداشتی دایک وباوکیان نیە، وپێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت:

«گەر ئادەمیزاد مرد لە کردەوەکەی دادەبڕێت، مەگەر لەسێ شت نەبێت: خێرێکی بەردەوام، یان زانستێک بڵاو بکاتەوە سوودی لێوەربگیرێ لەپاش خۆی، یان منداڵێکی چاك لە دووای خۆی دوعای خێری بۆ بکات»،

پەروەردەکردنی منداڵ لەسەر پەروەردەیەکی چاک ؛ بەرهەمەکەی ئەوەیە منداڵەکە بەسوود دەبێت بۆ دایک وباوکی تەنانەت لەپاش مردنیان.

زۆرێک لە دایک وباوکەکان گرنگی بەم مافە گەورەیە نادەن، بۆیە منداڵەکانیان پشتگوێ خستوە و لەبیریان کردون، هەروەکو ئەوە وابێت هیچ بەرپرسیار نین

لەسەریان، ناپرسن بۆ کوێ دەچن؟! وکەی دێنەوە بۆ ماڵ؟!وناپرسین کێ هاوڕێ وهاوەڵیانە؟!وئاراستەیان ناکەن بۆ خێر وچاکە، ونەهیان لێناکەن لە شەڕ وخراپە.

سەیرە ئەوان بەپەرۆشن لەسەر پارە وسامانەکانیان بە پاراستنی وگەشەکردنی، وشەونخونی دەکەن بۆئەوەی بەرهەمدار بێت، ئەگەرچیش زۆرجار ئەوان گەشە بە سامانەکانیان دەدەن بۆ بەرژەوەندی خەڵکی تر، بەڵام هیچ گرنگی نادەن بە منداڵەکانیان، لەکاتیکدا پاراستنی ئەوان باشتر وچاکترە لە دونیا وقیامەتدا، هەروەکو چۆن واجبە لەسەر باوک خواردن وخواردنەوە وپۆشاک دابین بکات بۆ منداڵەکانی، بەهەمان شێوە واجبە لەسەری ببێتە هۆکار بۆ زیندووکردنەوەی دڵی منداڵەکانی بە زانست وئیمان، ودەبێت لاشەیان دابپۆشێت بە پۆشاکی تەقوا چونکە ئەمە خێرترینە.

لە مافەکانی منداڵ : خەرجیان لەسەر بکات بە چاکەو بەبێ زیادەڕەوی وبە بێ کورتڕەوی، چونکە ئەمە واجبی منداڵەکانە لەسەری، وسوپاسگوزاریە بۆ نیعمەتەکانی خوای گەورە لەوەی پێی بەخشیووە لە ماڵ وسامان،چۆن ڕێگری خەرجیان لێدەکات لەژیانیدا، وڕەزیل دەبێت دەرهەقیان؛ چونکە لەهەموو حاڵەتێکدا بۆ ئەوان کۆی دەکاتەوە، بۆیە بەزۆر دەیبەن لەپاش مردنی ؟! وئەگەر ڕەزیل بێت دەرهەقیان لەوەی واجبە خەرجیان لەسەر بکات ؛ ئەوا بۆیان هەیە لە سامانەکەی ببەن بە پێی پێویستی بەشێوازێک زەرەری پێنەگەیەنن، هەروەکو چۆن پێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- فەتوای بۆ هیندی کچی عوتبە دا -ڕەزای خوای لێبێت-.

وله مافەکانی منداڵ: هیچ یەکێکیان نەخاتە پێش ئەوانی تر لە بەخشین ودیاریەکان، نابێت ببەخشێت بەهەندێک لە منداڵەکانی وئەوانی تر بێبەش بکات، ئەمە ستەمە، وخوای گەورە ستەمکارانی خۆشناوێت، ئەمە دەبێتە هۆی

نارەحەتبوونی بێبەشکراوان، وهەڵگیرسانی دوژمنایەتی دژ بە ئەوانەی پێیان بەخشراوە، ولەوەیە ببێتە هۆی دوژمنایەتی لەنێوان بێبەشکراوان ودایک وباوکدا.

هەندێک لە خەڵکی یەکێک لە منداڵەکانی دەخاتە پێش ئەوانی تر چونکە چاکەکار وبەسۆزە بەرامبەر دایک وباوکی، بۆیە ئەو تایبەت دەکەن بە بەخشین ودیاریەکان؛ چونکە چاکەکارە، بەڵام ئەمە بیانوو نیە بۆ تایبەتکردنی ئەو، چونکە ئەوەیان چاکەکارە نابێت بەتایبەت دیاری پێبدرێت بەهۆی ئەوەی چاکەکارە؛ چونکە پاداشتی چاکەکاربوون لەلای خوای گەورەیە، وتایبەتکردنی دەبێتە هۆی ئەوەی تووشی عوجب وسەرسامبوون بێت بە نەفسی، وپێی وابێت فەزڵی هەیە بەسەر دایک وباوکی، وئەوانی تر دوور دەکەونەوە وبەردەوام دەبن لەسەر خراپبوونیان، پاشان ئێمە نازانین لەوەیە حاڵ بگۆڕێت، چاکەکار ببێتە خراپەکار و بەپێچەوانەوە، دڵەکان بەدەستی خوای گەورەن ؛ هەرچۆنێک بیەوێت ئاراستەیان دەکات.

لە هەردوو سەحیحدا [بخاري ومسلم]دا هاتووە، لە نوعمانی کوڕی بەشیرەوە -ڕەزای خوایان لێبێت- دەڵێت: باوکی غوڵامێکی -خزمەتکاری- پێی بەخشی، وباوکی ئەمەی بۆ پێغەمبەری خودا باسکرد -صلى الله عليه وسلم-، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی:

«ئایا ئەمەت بەخشیووە بە هەموو منداڵەکانت؟»، باوکی ووتی : نەخێر، ئەویش فەرمووی: «کەواتە وەریبگرەوە -بەخشینەکە-»، ولە گێڕانەوەیەکدا: «تەقوای خوا بکەن -لە خوا بترسن-، ودادپەروەر بن لە نێوان منداڵەکانتان»، ولە گێڕانەوەیەکی تردا: «یەکێکی تر بکە بە شاهێد لەسەر ئەمە، چونکە من شاهێدی نادەم لەسەر ستەمکردن»، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم-

پێشخستنی هەندێک لە منداڵەکانی بەسەر ئەوانی تردا ؛ بە زوڵم وستەم وەسفی کردووە، وستەم کردنیش حەرامە.

بەڵام ئەگەر هەندێک شت ببەخشێت بە ئەوەیان کە پێویستیەتی، ودووەم پێویستی نیە، وەکو ئەوەی یەکێک لەمنداڵەکان پێویستی بە پێداویستی خوێندن یان چارەسەر یان هاوسەرگیری بێت، ئەوا ئاساییە ئەو تایبەت بکات بەدابینکردنی ئەو شتەی پێویستیەتی؛ چونکە ئەم تایبەت کردنە بەهۆی پێویستیەوەیە، بۆیە وەکو مەسرەف بۆ کردنی وایە.

هەرکاتێک باوک ئەوەی لەسەریەتی لە واجب جێبەجێی کرد دەرهەق بە منداڵەکانی لە پەروەردە وخەرجکردن، ئەوا زۆرجار منداڵەکانیش بەهەمان شێوە چاکەکار دەبن بەرامبەری، ومافەکانی جێبەجێ دەکەن، وهەرکاتێک باوک کەمتەرخەم بێت لەوەی واجبە لەسەری ئەوا شایستەی سزادانە، ئەمیش بەوەی منداڵەکانی مافەکانی پشتگوێ بخەن، وسزا دەدرێت هاوشێوەی کەمتەرخەمبوونەکەی؛ چی بچێنیت ئەوە دەدووریتەوە.

****

مافی پێنجەم: مافی خزمەکان

ئەو نزیکەی پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ تۆدا هەیە وەکو -برا ومام وخاڵ ومنداڵەکانیان، وهەرکەسێک کە پەیوەندی نزیک وخزمایەتی هەیە لەگەڵت- مافی خزمایەتی هەیە بەپێی نزیکبوونی لێتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ﴾ [الإسراء:٢٦]

واتە: ﴿مافی خزم و دۆستان بەجێ بهێنە و پەیوەندیەکان (لە چوار چێوەی شەرعدا چاودێری بکە)...﴾،

وپەروەردگار دەفەرموێت:

﴿۞ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ..﴾ [النساء:

٣٦]

واتە: ﴿(ئەی خەڵکینە) تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریک و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن و چاکەکار بن لەگەڵ دایک و باوکتان و خزماندا...﴾،

واجبە لەسەر هەموو خزمێک پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنێت بە چاکە ئەمیش بەڕێزلێگرتنی، وسوود پێگەیاندنی لاشەیی ودارایی، بەپێی ئەوەی داواکراوە لە نزیکبوونی وپێویستی، ئەمە داواکراوە لەڕوانگەی شەریعەت وئەقڵ وفیترەتەوە.

وبەڵگەی زۆر هاتووە لەسەر ئامۆژگاری وهاندان بۆ گەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی ئەمیش کەسی نزیک دەگرێتەوە، لە هەردوو سەحیحدا هاتووە لە ئەبی هورەیرەوە -ڕەزای خوای لێبێت- کە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«خودا بوونەوەرەکانی دروستکرد، کاتێک خوڵقاندنیان تەواو بوو، ڕەحم (پەیوەندی خزمایەتی) هەستا ووتی: ئەمە پەناگەی کەسێکە کە پەنا دەگرێت لە پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی، خودا فەرمووی: «ئایا ڕازی دەبیت ئەگەر پەیوەندیم هەبێت لەگەڵ ئەو کەسەی پەیوەندی تۆ دەگەیەنێت، وپەیوەندی ببچڕێنم لەگەڵ ئەو کەسەی پەیوەندی تۆ دەپچڕێنێت»، ووتی: بەڵێ، ئەی پەروەردگار، خودا فەرمووی: «دەی بڕیار بێت ئەوە بۆ تۆ بێت»،

پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: بیخوێننەوە ئەگەر ویستتان:

﴿فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ ٢٢ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمۡ وَأَعۡمَىٰٓ أَبۡصَٰرَهُمۡ ٢٣﴾[محمد: ٢٢-٢٣]

واتە: ﴿جا ئایا ئێوە بەتەمان (ئەی ناپاکان) ئەگەر پشت هەڵبکەن (لە ئیسلام وجیهاد) ولە زەویدا ئاژاوە وخراپە بەرپا بکەن وهەرچی پەیوەندی خزمایەتیە بیبپچڕێنن﴾».

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«هەرکەسێک باوەڕی بە خوا وڕۆژی قیامەت هەیە با پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنێت».

زۆرێک لە خەڵکی ئەم مافەیان پشتگوێ خستووە، وکەمتەرخەمن تێیدا، کەسی وا هەیە هیچ پەیوەندی نیە لەگەڵ خزمەکانی، نە بە ماڵ و نە بە ڕەوشتی جوان ونە بە ڕێزگرتن، ڕۆژ ومانگ دەڕوات ونەیانی بینیووە، وسەردانیانی نەکردووە، وخۆشەویستیان زیادی نەکردووە بەدیاری بەخشین، هیچ نارەحەتی وپێویستیەکی لەسەریان لانەداوە، بەڵکو لەوەیە بەرامبەریان خراپ بووبێت بە قسە یان کردەوە،

یان هەردووکیان، پەیوەندی بە کەسی دوورەوە هەیە بەڵام پەیوەندی پچڕاندووە لەگەڵ خزمەکانی.

خەڵکی وا هەیە ئەگەر خزمەکانی پەیوەندی پێوە بکەن وسەردانی بکەن ؛ ئەویش بەو شێوەیە دەبێت، بەڵام کە ئەوان پەیوەندیان پچڕان ئەمیش دەیپچڕێنێت، ئەمە لەڕاستیدا پەیوەندی خزمایەتی نەگەیاندووە، بەڵکو هاوشێوەی چاکەی بەرامبەری کردووە، ئەمیش بەرامبەر خزم وکەسی تریش ڕوودەدات، چونکە چاکەدانەوەی بەرامبەر تایبەت نیە بە خزم وکەسی نزیک، وئەو کەسەی پەیوەندی خزمایەتی دەگەیەنێت لەهەقیقەتدا ئەوەیە کە لەپێناو خوای گەورە بیگەیەنێت، وگوێ نەدات بەوەی ئایا ئەوان پەیوەندی دەگەیەنن یان نا، هەروەکو لە [صحیح البخاري]دا هاتووە لە عبداللهی کوڕی عەمرو -ڕەزای خوایان لێبێت- کە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«ئەوە خزم ودۆستی ڕاستەقینە نیە کە چاکە بە چاکە دەداتەوە، بەڵام خزم ودۆستی ڕاستەقینە ئەو کەسەیە کە ئەگەر بەرامبەرەکەی پەیوەندی خزمایەتی پچڕاند ئەو هەر پەیوەندیەکە دەگەیەنێت».

پیاوێک پرسیاری لە سەروەرمان کرد ووتی: ئەی پێغەمبەری خودا، من کەسانێکی نزیک وخزمم هەیە، من پەیوەندی خزمایەتی دەگەیەنم بەڵام ئەوان دەیپچڕێنن، ومن بەرامبەر ئەوان چاکم بەڵام ئەوان بەرامبەر من خراپن، ولە سەریان ئارام دەگرم وئەوان خراپە دەکەن بەرامبەرم،پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- پێی فەرموو:

«ئەگەر بەو شێوە بیت کە باست کرد، وەکو ئەوە وایە لمیان دەرخوارد بدەیت، وبەردەوام لە لایەن خوای گەورەوە یارمەتی وپشتیوانیت بۆ هەیە لە بەرامبەر ئەوان ئەگەر تۆ هەر بەو شێوەیە بیت»[رواه مسلم].

ئەگەر لە گەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی هیچ شتێک نەبێت جگە لەوە نەبێت کە خوای گەورە پەیوەندی دەگەیەنێت لە دونیا وقیامەتدا بە ئەوانەی پەیوەندی خزمایەتی دەگەیەنن، بە هۆکاری گەیاندی خزمایەتی الله ڕەحمی پێدەکات وکارەکانی بۆ ئاسان دەکات، وناڕەحەتیەکانی لەسەر لادەدات، وگەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی دەبێتە هۆی نزیکبوونەوەی ئەندامانی خێزان لەیەکتر، وخۆشەویستی وسۆزیان لەسەر یەک زیاد دەبێت، ویارمەتی یەکتر دەدەن لەکاتی سەختی وناڕەحەتی، وبەختەوەری وئاسوودەیی دێتە دی ؛ چونکە ئەمە جێبەجێکراوە وزانراوە، وهەموو ئەم سوودانە پێچەوانە دەبێتەوە ئەگەر پەیوەندی بپچڕێنێت و لەیەکتر دووربن.

****

مافی شەشەم: مافی هاوسەرەکان (ژن ومێرد)

هاوسەرگیری شوێنەواری گرنگ، وزۆر ئەرکی داواکراوی تێدایە، چونکە پەیوەندیە لەنێوان ژن ومێردەکەی، هەریەکەیان مافی هەیە بەسەر ئەوی ترەوە: مافی لاشەیی وکۆمەڵایەتی ودارایی.

بۆیە پێویستە لەسەر هەریەک لە هاوسەرەکان بەچاکە مامەڵە لەگەڵ ئەوی تردا بکات، ودەبێت ئەو مافەی واجبە لەسەری جێبەجێی بکات بە لێبووردەیی وئاسانی بەبێ ناچارکردنی بەرامبەر و بەبێ دواخستن، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿...وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ...﴾[النساء: ١٩]

واتە: ﴿...هاوژینییان بەجوانی لەگەڵدا بەرنەسەر...﴾،

وپەروەردگار دەفەرموێت:

﴿...وَلَهُنَّ مِثۡلُ ٱلَّذِي عَلَيۡهِنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيۡهِنَّ دَرَجَةٞۗ...﴾[البقرة: ٢٢٨]

واتە: ﴿...ژنان مافیان هەیە بەسەر پیاوانەوە بەوێنەی ئەو مافانەی کە بۆ پیاوانە لەسەر ژنان بەگوێرەی باو و نەریتێک کە پەسەندە لە ئیسلامدا و پیاوان بەسەر ئافرەتانەوە یەک پلەیان هەیە (ئەویش دەسەڵاتی گێڕانەوەی ژنەکانیانە لەکاتی تەڵاقی ڕەجعیدا)...﴾،

واجبە لەسەر ئافرەت مافەکانی مێردەکەی جێبەجێ بکات. ئەگەر هەردوویان مافە واجبەکانی جێبەجێ کرد دەرهەق بەئەوی تر ئەوا ژیانێکی بەختەوەر دەژین، وپەیوەندی وجوان مامەڵەییان بەردەوام دەبێت، وئەگەر بە پێچەوانەوە بێت ئەوا ناکۆکی ولێکترازان دروست دەبێت، وژیانی هەردوویان نارەحەت دەبێت.

دەقی زۆر هاتووە سەبارەت بە جوان مامەڵەکردن لەگەڵ ئافرەت، ورەوچاوکردنی حاڵی، وکامڵی حاڵ ومامەڵە ؛ شتێکی مەحاڵە، چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی:

«ئامۆژگاریتان دەکەم بە نەرم ونیانی مامەڵەکردن لەگەڵ ئافرەتدا؛ چونکە ئافرەت لە پەراسوو دروستکراوە، وچەماوەترین بەشی پەراسوو بەشی سەرەوەیەتی، ئەگەر هەوڵبدەیت ڕێکی بکەیتەوە دەیشکێنیت، وئەگەر وەکو خۆی جێی بهێڵیت؛ ئەوا هەر بە چەماوەیی دەمێنێتەوە، بۆیە بە نەرم ونیانی مامەڵە لەگەڵ ئافرەتدا بکەن»،

وله گێڕانەوەیەکدا:

«ئافرەت لە پەراسوو دروستکراوە، وبۆ تۆ ڕێک وکامڵ نابێت لەهەموو حاڵەتێکدا، وئەگەر چێژی لێوەربگریت، ئەوا چێژی لێوەردەگریت وچەماوەیی هەر تێدایە، وئەگەر هەوڵبدەیت ڕێکی بکەیتەوە دەیشکێنیت، وشکاندنەوەی بریتیە لە تەڵاقدانی».

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«با هیچ پیاوێکی ئیماندار ڕقی لە ئافرەتێکی ئیماندار نەبێتەوە، ئەگەر ڕقی لە ڕەوشتێکی بێت؛ ئەوا ڕەوشتێکی تری لە لا پەسەندە» [رواه مسلم].

لەم فەرموودەیەدا: پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ڕێنموێنی ئومەتەکەی دەکات سەبارەت بە چۆنیەتی مامەڵەکردنی پیاو لەگەڵ ژنەکەی؟وپێویستە پیاو بەختەوەر بێت لەگەڵ خێزانەکەی بەوەی هەیە؛ چونکە سروشتی ئافرەت وایە کامڵ نیە، بەڵکو هەر لاریەکی تێدا دەبێت، وپیاو تەنها ئەو کاتە دەتوانێت چێژی

لێوەربگرێت ئەگەر لەسەر سروشتی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بکات کە لەسەری دروستکراوە.

ولەم فەرموودانەوە ئەم سوودە وەردەگرین: پێویستە پیاو بەراوردی چاکە وخراپەکانی ژنەکەی بکات، ئەگەر ڕقی لە ڕەوشتێکی بێت ئەوا ڕەوشتێکی تری هەیە کە پێی ڕازیە، ونابێت تەنها بەچاوی تورەیی ورەقەوە سەیری بکات.

زۆرێک لە هاوسەرەکان ژیانی کامڵیان دەوێت لەهاوسەرەکانیان، وئەمە شتێکی مەحاڵە، ئەگەر ئەمە مەبەستیان بێت ئەوا دەکەنەوە نێو نارەحەتی وتاڵی ژیانەوە وناتوانن چێژ وەربگرن لە هاوسەرەکانیان، ولەوەیە ئەمە ببێتە هۆی تەڵاقدان، هەروەکو پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی:

«وئەگەر هەوڵبدەیت ڕێکی بکەیتەوە دەیشکێنیت، وشکاندنەوەی بریتیە لە تەڵاقدانی» ؛

بۆیە پێویستە لەسەر مێرد ئاسانکار بێت وچاوپۆشی لە هەندێک شت بکات دەرهەق بە خێزانەکەی ئەگەر سەر بە ئاین وشەرەف نەبێت.

وله مافەکانی ژن لەسەر مێرد: ئەوەی لەسەری واجبە جێبەجێی بکات بۆی لە خەرجکردن ودابینکردنی خواردن وخواردنەوە وشوێنی نیشتەجێبوون وهتد؛

چونکە خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿... وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ...﴾ [البقرة: ٢٣٣]

واتە: ﴿...پێویستە لەسەر ئەو کەسەی خاوەنی منداڵەکەیە (واتە باوکی یان بەخێوکاری) ڕزق و ڕۆزی و پۆشاک بە شێوەیەکی جوان و پەسەندی ئایین ئامادە بکات...﴾،

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«وئەوان -ژنەکانتان- پێویستە لەسەرتان ڕزق وپۆشاکیان بۆ دابین بکەن بەشێوەیەکی چاک -بە جوانی وپەسەندکراو لە ئایندا-»،

پرسیار لە پێغەمبەری خودا کرا -صلى الله عليه وسلم- : ئایا مافی خێزانی یەکێک لە ئێمە چییە لەسەرمان؟ ئەویش فەرمووی:

«خۆراکی پێببەخشیت ئەگەر خۆت خۆراکت خوارد، وجلی پێببەخشیت ئەگەر خۆت جلت لەبەرکرد -یان پارەی پێببەخشیت ئەگەر پەیدات کرد-، وبە لێدان لە دەموچاوی نەدەیت، وجوێنی پێنەدەیت، وقسەی لەگەڵ دانەبڕیت (هەجری نەکەیت -بەجێی نەهێڵیت-) مەگەر تەنها لە نێو ماڵدا نەبێت» [رواه أبو داود].

لە مافەکانی ژن لەسەر مێردەکەی: دادپەروەر بێت لەنێوان ئەو وهەوێکەی ئەگەر ژنێک زیاتری هەبوو، دادپەروەر بێت لەنێوانیان لەڕوانگەی خەرجی ونیشتەجێبوون وشەومانەوە وهەموو ئەوەی تێیدا دەتوانێت دادپەروەر بێت، ئەگەر لە یەکێک لەو شتانەی کە دەتوانێت تێیدا دادپەروەر بێت مەیلی بۆ لای یەکێکیان زیاتر بێت ؛ ئەمە لە تاوانە گەورەکانە، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«هەرکەسێک دوو ژنی هەبێت مەیلی بۆ لای یەکێکیان زیاتر بێت؛ ئەوا ڕۆژی قیامەت دێت و لایەکی لاشەی لارە».

بەڵام ئەوەی ناکرێت دادپەروەری تێدا جێبەجی بکرێت؛ وەکو خۆشەویستی وئارامی نەفس، لەمەدا گوناهبار نابێت؛ چونکە لەتوانایدا نیە،

خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ...﴾[النساء: ١٢٩]

واتە: ﴿هەرگیز ئێوە ناتوانن لە نێوان هاوسەرەکانتاندا دادپەروەرانە رەفتار بکەن، لە کاتێکدا ئەگەر زۆریش سوور بن لەسەری...﴾،

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- ئەوەی لەتوانایدا بووایە بە دادپەروەری دابەشی دەکرد لەنێوان خێزانەکانی، ودەیفەرموو:

«خودایە ئەمە بەشکردنی منە لەوەی لە توانامدایە، بۆیە لۆمەم مەکە لەوەی لە تواناى تۆدایە ولە تواناى مندا نیە»،

بەڵام ئەگەر یەکێکیان پێش بخات لەڕوانگەی شەو مانەوە لە لای ؛ بەڕەزامەندی ئەوی تر یان ئەوانی تر ئەوا ئاساییە، وەکو مانەوەی پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- لەگەڵ عائیشە لە شەوی سەودەدا چونکە سەودە شەوەکەی خۆی بەخشی بە عائیشە، وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- لەو نەخۆشیەی تێیدا وەفاتی کرد ؛ پرسیاری دەکرد:

«من بەیانی لە کوێم؟ من بەیانی لە کوێم؟»،

خێزانەکانی ئیزنیان پێدا بەوەی لە هەرشوێنێک دەیەوێت بمێنێتەوە، بۆیە لە ماڵی عائیشە بوو کاتێک کۆچی دوایی کرد.

سەبارەت بە مافەكانی مێرد لەسەر ژن گەورەترە لە مافەكانی ئەو لەسەر مێردەكەی، چونكە خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿...وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ و...﴾[البقرة: ٢٢٨]

واتە: ﴿...ژنان مافیان هەیە بەسەر پیاوانەوە بەوێنەی ئەو مافانەی كە بۆ پیاوانە لەسەر ژنان بەگوێرەی باو و نەریتێک كە پەسەندە لە ئیسلامدا و پیاوان بەسەر ئافرەتانەوە یەک پلەیان هەیە (ئەویش دەسەڵاتی گێڕانەوەی ژنەكانیانە لەكاتی تەڵاقی ڕەجعیدا)...﴾، وپیاو سەرپەرشتیاری ئافرەتە، وبەرژەوەندیەكانی بۆ جێبەجێ دەكات وپەروەردە وئاراستەی دەكات، هەروەكو خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَآ أَنفَقُوا۟ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ ۚ...﴾[النساء: ٣٤]

واتە: ﴿پیاوان سەرپەرشتیارن بەسەر هاوسەرەكانیانەوە، ئەمەش بەهۆی ڕێزو زیادە ئەركێكەوە كە خوا داویەتی بەهەندێک بەسەر هەندێكی تردا (سەرەڕای ئەوەی كە)پیاوان لەماڵ و سامانیان خەرج دەكەن (لە پێناوی ئاسوودەیی و خۆشگوزەرانی ئافرەتاندا)...﴾.

وله مافەكانی مێرد لەسەر ژنەكەی: گوێڕایەڵی بكات ئەگەر سەرپێچی فەرمانی خوای گەورە نەبێت، وبیپارێزێت لە نهێنی وسامانەكەیدا، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی:

«ئەگەر فەرمانم بکردایە یەکێک سوجدە بۆ یەکێکی تر ببات؛ ئەوا فەرمانم دەکرد بە ئافرەت کە سوجدە بۆ مێردەکەی ببات».

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«ئەگەر پیاوێک خێزانەکەی بانگ بکات بۆ سەرجێگایي کردن (جیماع کردن) وئافرەتەکە ڕەتی بکاتەوە، وپیاوەکە شەوی بەسەردا بێت ولێی توڕەبێت؛ ئەوا فریشتەکان نەفرەت لەو ئافرەتە دەکەن هەتا بەیانی بەسەردا دێت».

ولەمافەکانی مێرد لەسەری: نابێت کردەوەیە بکات ببێتە هۆی لەدەستدانی کامڵی چێژوەرگرتن ئەگەرچیش کردەوەکە پەرستنێکی سونەت بێت؛ چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«حەڵاڵ نیە بۆ ئافرەت ڕۆژوو بگرێت لەکاتێکدا پیاوەکەی ئامادەیە مەگەر بەئیزنی ئەو نەبێت، ونابێت ئیزن بدات بە هاتنی کەسێک بۆ نێو ماڵی مەگەر پاش ئیزنی ئەو نەبێت».

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- یەکێک لەهۆکارەکانی چوونە بەهەشتی ئافرەتی ڕوونکردووەتەوە ئەویش ئەوەیە مێردەکەی لێی ڕازی بێت، لە [الترمذي]دا هاتووە لە ئوم سەلەمەوە -ڕەزای خوای لێبێت- کە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«هەر ئافرەتێک بمرێت ومێردەکەی لێی ڕازی بێت ؛ دەچێتە بەهەشتەوە».

****

مافی حەوتەم: مافی فەرمانڕەوا وخەڵکی -فەرمانپێکراو-

فەرمانڕەوا -کاربەدەست-: ئەوانەن کە کاروباری مسوڵمانان بەدەستی ئەوانە، ئەگەر فەرمانڕەوایی گشتی بێت وەکو سەرۆکی یەکەم لە وڵاتدا، یان سەرۆکایەتی تایبەت وەکو بەڕێوبەری فەرمانگەیەک یان کارێکی دیاریکراو، وهەموویان مافیان هەیە واجبە لەسەر خەڵکی -فەرمانپێکراوەکان: ژێردەستەکانیان- جێبەجێیان بکەن، وهەروەها ژێردەستەکانیان مافیان هەیە لەسەریان دەبێت فەرمانڕەواکان جێبەجێی بکەن.

مافەکانی فەرمانپێکراوەکان لەسەر فەرمانڕەواکانیان: ئەو سپاردەی خوای گەورە پێیانی سپاردووە وپابەندیانی کردووە پێی ؛ دەبێت جێبەجێی بکەن، لە ئامۆژگاری بۆ خەڵکی وپەیڕەوکردنی مەنهەجێکی دامەزراو کە بەرژەوەندی دونیا وقیامەتی ئەوانی تێدایە. ئەمیش بە شوێنکەوتنی ڕێبازی ئیمانداران، کە ئەو ڕێبازەیە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- لەسەری بووە؛ چونکە مایەی بەختەوەریە بۆ خۆی وخەڵکی، ودەبێتە هۆی ڕازیبوونی فەرمانپێکراوەکان لە فەرمانڕەواکانیان، ودامەزراندنی پەیوەندیەکی پتەوە لەنێوانیان، وهەروەها ملکەچبوون بۆ فەرمانەکانیان وپاراستنی ئەو سپاردانەی پێیان دەسپێرن، هەرکەسێک تەقوادار بێت وله خوای گەورە بترسێت ؛ هەیبەتدار دەبێت لەلای خەڵکی، وهەرکەسێک مەبەستی ڕەزامەندی خوای گەورە بێت ؛ ئەوا چاوی لەدەستی خەڵکی نابێت وخەڵکیش لێی ڕازی دەبن، چونکە دڵەکان بەدەستی خوای گەورەیە چۆن بیەوێت ئاڕاستەی دەکات.

سەبارەت بە مافی فەرمانڕەواکان لەسەر خەڵکی -فەرمانپێکراوەکان-: ئامۆژگاری کردنیان لەو فەرمان وئەرکانەی پێی دەسپێردرێت، وبیرهێنانەوەیان ئەگەر تووشی بێئاگایی وکەمتەرخەمی بوون، ونزا کردن بۆیان ئەگەر لە هەق وڕاستی لایان دا،

وجێبەجێکردنی فەرمانەکانیان ئەگەر سەرپێچی فەرمانی خوای گەورە نەبێت؛ئەگەر هەردوولا بەم شێوەیە بن ئەوا دەوڵەت وفەرمانگە وکار دامەزراو وڕێک دەبێت، وسەرپێچیکردنیان دەبێتە هۆی تەشەنەکردنی پشێوی وخراپبوونی هەموو شتێک، بۆیە خوای گەورە فەرمانیکردووە بە گوێڕایەڵیکردنی وگوێڕایەڵیکردنی پێغەمبەرەکەی وگوێڕایەڵیکردنی فەرمانڕەواکان، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَ أُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ...﴾[النساء: ٥٩]

واتە: ﴿ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، فەرمانبەردارو گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرو فەرمانڕەواکان بکەن کە لە خودی خۆتانن (لە بیروباوەڕو پابەندیدا)...﴾،

وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«پێویستە لەسەر مسوڵمان گوێڕایەڵ بێت وفەرمانەکان جێبەجێبکات لە هەرشتێک پێی خۆش بێت یان پێی ناخۆش بێت، مەگەر فەرمانی پێبکرێت بە ئەنجامدانی تاوانێک؛ ئەگەر فەرمانی پێکرا بە ئەنجامدانی تاوانێک ئەوا نابێت گوێڕایەڵ بێت ونابێت فەرمانەکە جێبەجێبکات» [متفق عليه].

لە عبداللهی کوڕی عەمرو -ڕەزای خوای لێبێت- دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بووین لە سەفەرێکدا، لە شوێنێک وەستاین، هەندێکمان خێمەکەی چاکدەکرد، وهەندێکمان پێشبڕکێی نیشان شکێنیان دەکرد، وهەندێکی ترمان خەریکی ئاژەڵەکانی بوو، هەواڵدەری پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بانگی کرد: بۆ نوێژ کردن کۆببنەوە، ئێمەش کۆ بووینەوە لای پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-، وفەرمووی:

«هەر پێغەمبەرێک لە پێش من هاتبێت ماف بووە لەسەری کە ڕێنیشاندەری ئومەتەکەی بێت بۆ ئەو شتانەی کە دەزانێت خێرە بۆیان، وئاگاداریان بکاتەوە لەو شتانەی کە دەزانێت شەڕە بۆیان، ئەم ئومەتەی ئێوە سەلامەت بوونی لە سەردەمەکانی سەرەتایدایە، وسەردەمەکانی کۆتایی ئەم ئومەتە تووشی بەڵا وتاقیکردنەوە دەبێت وتووشی شتانێک دەبن کە ئێوە ئینکاریان لێدەکەن لەسەر ئەو کردەوانەیان، وفیتنە وتاقیکردنەوەکان هەتا دێت گەورەتر دەبن وئەوانەی پێشووتر بچووکتر دەبنەوە، فیتنە وبەڵای ئەوتۆ تووشی ئیماندار دەبێت کە دەڵێت: لەم فیتنەیەدا تیا دەچم، پاشان فیتنەکە نامێنێت، ودانەیەکی تر دێت، ئیماندار دەڵێت: ئەمەتا ئەمەتا (تیا چوونم). بۆیە ئەوەی حەز دەکات ڕزگاری بێت لە دۆزەخ، وبچێتە بەهەشتەوە، ئەوا با بمرێت لەسەر باوەڕهێنان بە (اللە) وڕۆژی دوایی، وبا بەو شێوەیە مامەڵە لەگەڵ خەڵکی بکات کە ئەو حەز دەکات بەو شێوەیە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، وهەرکەسێک بەیعەت بە پێشەوایەک بدات؛ ودەستی بگرێت ودڵسۆزی خۆی بۆ دەربڕێت، با بە گوێرەی توانا گوێڕایەڵی بکات، ئەگەر کەسێکی تر هات بۆ ئەوەی لەسەر دەسەڵات لای بەرێت؛ ئەوا لە گەردنی ئەو کەسەی تر بدەن» [رواه مسلم].

پیاوێک پرسیاری لە پێغەمبەری خودا کرد -صلى الله عليه وسلم-، ووتی: ئەی پێغەمبەری خودا، هەواڵمان پێبدە ئەگەر کاربەدەستانێک داوای مافی خۆیان لە ئێمە بکەن، ومافی ئێمە نەدەن، ئایا فەرمانی چیمان پێدەکەیت؟ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ئاوڕی دا بە لایەکی تردا، پاشان پرسیارەکەی دووبارە کردەوە، -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی:

«گوێڕایەڵ بن وفەرمانەکان جێبەجێ بکەن، تاوانی کەموکوڕیەکان لەسەر خۆیانە، وتاوانی گوێڕایەڵی نەکردن لەسەر ئێوەیە» [رواه مسلم].

وله مافەکانی فەرمانڕەوا لەسەر فەرمانپێکراوەکان: یارمەتیدانی فەرمانڕەوا لە ئەرکەکانیان، بەشێوەیەک یارمەتیدەریان بن لە جێبەجێکردنی ئەو فەرمانەی پێیان سپێردراوە، وهەموو یەکێک بزانێت ئەرک وبەرپرسیاریەتی چیە لە کۆمەڵگادا بۆئەوەی کارەکان بەو شێوەیە جێبەجێ بێت کە داواکراوە؛ چونکە ئەگەر فەرمانڕەواکان یارمەتی نەدرێن لەلایەن فەرمانپێکراوەکانەوە ئەوا داواکراو نایەتە دی.

****

مافی هەشتەم: مافی دراوسێ

دراوسێ: ئەوەیە کە ماڵی نزیکە لە تۆوە، ومافی گەورەی لەسەرت هەیە، ئەگەر نزیک بێت لە ڕەچەڵەکەوە ومسوڵمان بێت، ئەوا سێ مافی هەیە: مافی دراوسێیەتی، وخزمایەتی، وئیسلامەتی، وئەگەر مسوڵمان بێت وخزمت نەبێت، ئەوا دوو مافی هەیە: مافی دراوسێیەتی، وئیسلامەتی، وئەگەر خزمت بێت، ومسوڵمان نەبێت، دوو مافەی هەیە: مافی دراوسێیەتی، وخزمایەتی، وئەگەر خزم نەبێت، ومسوڵمان نەبێت، یەک مافی هەیە: ئەویش مافی دراوسێیەتیە، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿...وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ...﴾[النساء: ٣٦]

واتە: ﴿...و چاکەکار بن لەگەڵ دایک و باوکتان و خزمان و هەتیووان و هەژاران و دراوسێی خزم ونزیک و دراوسێی بیانیدا...﴾،

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«جبريل -عليه السلام- بەردەوام ئامۆژگاری و وەسیەتی دەکردم سەبارەت بە دراوسێ؛ هەتا گومانم وابوو کە دراوسێ دەبێتە میرات گری دراوسێی» [متفق عليه].

ولە مافەکانی دراوسێ بەسەر دراوسێوە: چاکەکاری بەرامبەری هێندەی دەتوانێت بە سامان وپشتگیری وسوود پێگەیاندنی، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی:

«خێرترین وباشترین دراوسێ لەلای خوای گەورە ؛ خێرترین وباشترینیانە بۆ دراوسێکەی»،

وفەرموویەتی:

«هەرکەسێک باوەڕی بە خوا ورۆژی دوایی هەیە با چاکەکار بێت بەرامبەر دراوسێکەی»،

وهەروەها فەرموویەتی:

«ئەگەر شۆربات لێنا ئەوا ئاوی زۆر تێبکە، وهەندێکی ببەخشە بە دراوسێکانت».

لە چاکەکاری بەرامبەر دراوسێ: پێشکەشکردنی دیاری بۆی لەکاتی بۆنەکاندا، چونکە دیاری بەخشین دەبێتە هۆی دروستبوونی خۆشەویستی، ونەهێشتنی دوژمنایەتی.

ولە مافەکانی دراوسێ: ئازار نەدانیەتی، نە بە قسە و نە بە کردەوە، چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی:

«واللە ئیمانی -تەواو- نیە، واللە، ئیمانی -تەواو- نیە، واللە، ئیمانی -تەواو- نیە»، ووتیان: کێ ئەی پێغەمبەری خودا؟ فەرمووی: «ئەوەی کە دراوسێکەی ئەمین نییە لە شەڕی»،ولە گێڕانەوەیەکدا: «ناچێتە بەهەشتەوە ئەو کەسەی کە دراوسێکەی سەلامەت نییە لە شەڕ وخراپەی»،

واتای «البوائق»: شەڕ وخراپە کاری، ئەوکەسەی دراوسێکەی پارێزراو نەبێت لە شەڕ وخراپەکاریی ئەوکەسە ئیمانداری تەواو نیە وناچێتە بەهەشتەوە.

زۆرن لەو خەڵکانەی گوێنادەن بە مافی دراوسێ، ودراوسێکانیان دوور نین لە شەڕ وزیانیان، دەبینیت بەردەوام ناکۆکن لەگەڵیان ودەستدرێژی دەکەنە سەر مافەکانیان، بە قسە یان کردەوە یان هەردوویان ئازاریان دەدەن، هەموو ئەمانە پێچەوانەی ئەوەیە کە خوای گەورە وپێغەمبەرەکەی فەرمانیان پێکردووە، چونکە دەبێتە هۆی پەرتەوازەبوونی مسوڵمانان، ودوورکەوتنەوەی دڵیان لەیەکتر، وسنوور وحورمەتیان بەرامبەر یەکتر نامێنێت.

****

مافی نۆیەم: مافی مسوڵمانان بەشێوەیەکی گشتی

ئەم مافانە زۆرن، تێیاندا لە فەرموودەکەی بوخاریدا هاتووە، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«مافی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان شەش دانەیە: ئەگەر پێی گەیشت سەلامی لێبکات، ئەگەر دەعوەتی کرد وەڵامی بداتەوە، ئەگەر داوای ئامۆژگاری لێکردیت ئامۆژگاری بکات، ئەگەر پژمی و ووتی: (الحمد لله) وەڵامی بدەرەوە (بڵێ: يرحمك الله)، ئەگەر نەخۆش کەوت سەردانی بکات، ئەگەر مرد شوێنی جەنازەکەی بکەوێت».

لەم فەرموودەیەدا هەندێک لە مافەکانی نێوان مسوڵمانان ڕوونکراوەتەوە:

مافی یەکەم: سەلامکردن، سەلامکردن سونەتێکە جەختی لەسەر کراوەتەوە، ولە هۆکاری تەبایی ویەکڕیزی وپتەوبوونی پەیوەندی خۆشەویستیە لەنێوانیان، وئەمەش بینراوە وجێبەجێ بووە، ولە فەرموودەیەکدا پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ڕێنموێنی بۆ ئەنجامدانی کردووە:

«سوێند بە ئەو زاتەی کە نەفسی منی بە دەستە، ناچنە بەهەشتەوە هەتا ئیمان نەهێنن، وئیمان ناهێنن هەتا یەکترتان خۆش نەوێت، ئایا شتێکتان پێ بڵێم کە بەهۆیەوە یەکترتان خۆش دەوێت؟ سەلام کردن لە نێوانتان بڵاو بکەنەوە».

وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- سەرەتا سەلامی دەکرد لە ئەوانەی پێیان دەگەیشت، وسەلامی دەکرد لە منداڵان ئەگەر بەلایان تێپەڕ بووایە.

سونەت وایە ئەوەی تەمەنی بچووکترە سەلام بکات لە ئەوەی تەمەنی گەورەترە، وژمارەی کەم سەلام بکات لە ژمارەی زۆر، وئەوەی سواریە سەلام بکات لە ئەوەی

ڕێدەکات، ئەگەر ئەوەیان لەسونەتدا لەپێشترە بۆ سەلام کردن ؛ سەلامی نەکرد با ئەوەی بەرامبەر سەلام بکات، بۆئەوەی پاداشتی سەلام کردنیان لەدەست نەچێت.

عەماری کوڕی یاسر -ڕەزای خوای لێبێت- دەفەرمووێت:«سێ شت له هەرکەسێکدا هەبێت ئەوا ئیمانی کامڵە: دادپەروەر بیت تەنانەت دەرهەق بە نەفسی خۆتیش، وسەلامکردن له هەموو کەسێک، وبەخشین هەرچەندە کەمیش لەنێو دەستدا بێت».

وئەگەر دەستپێکردن بە سەلامکردن سونەت بێت ئەوا وەڵامدانەوەی فەرزی کیفایەتە، واتە ئەگەر یەکێک لە نێو کۆمەڵێک وەڵامی بداتەوە ؛ ئەوا واجبێتی وەڵامدانە لەسەر ئەوانی تر لادەچێت. خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّواْ بِأَحۡسَنَ مِنۡهَآ أَوۡ رُدُّوهَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٍ حَسِيبًا﴿٨٦﴾﴾[النساء: ٨٦]

واتە: ﴿هەرکاتێک سەلامتان لێکرا ئەوە بەجوانتر لە سەلامی ئەو یاخود (هیچ نەبێت) وەکو خۆی وەڵام بدەنەوە،..﴾،

تەنها بەس نیە بۆ وەڵامدانەوەی سەلام بڵێت: (چۆنی وباشی یان هاوشێوەی ئەمە)؛ چونکە ئەمە باشتر نیە لە سەلامکردنە و وەکو سەلامکردنەکەیش نیە،ئەگەر بڵێت: (السلام عليكم)، دەبێت وەڵامبدرێتەوە بە: (وعليكم السلام)، وئەگەر پاشان ووتی: (چۆنی بەخێر بێیت)، با بەرامبەریش هەمان شت بڵێت یان زیاتر چونکە باشترە.

مافی دووەم: «ئەگەر دەعوەتی کردیت وەڵامی بدەرەوە»؛ واتا : ئەگەر بانگی کردیت بۆ ماڵەکەی بۆ خواردن، یان بۆ سەردانی ؛ وەڵامی بدەرەوە، و

وەڵامدانەوەی دەعوەتی سونەتێکە کە زۆر جەختی لەسەر کراوەتەوە؛ چونکە دڵ نەشکاندنی بەرامبەرە، وهەروەها دەبێتە هۆی دروستبوونی تەبایی وخۆشەویستی ویەکڕیزی.

بەڵام جیاکاری دەکرێت لە وەلیمەی هاوسەرگیری ئەمیش ئەو خواردنەیە دروست دەکرێت بەهۆی هاوسەرگیریەوە، چونکە وەڵامدانەوەی واجبە بە مەرجە ئاشکراکانی؛ پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«وهەرکەسێک وەڵام نەداتەوە ئەوا سەرپێچی فەرمانی خوا وپێغەمبەرەکەی کردووە».

وکاتێک دەفەرموێت: «ئەگەر بانگی کردیت وەڵامی بدەرەوە» ئەمە تەنانەت بانگکردنیش دەگرێتەوە بۆ یارمەتیدانی، تۆ فەرمانپێکراویت بە وەڵامدانەوەی، ئەگەر بانگی کردیت بۆ یارمەتیدانی لە هەڵگرتنی شتیک یان فڕێدانی یان هتد ؛ تۆ فەرمانپێکراویت وەڵامی بدەیتەوە، چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«ئیماندار بۆ ئیماندار وەکو بینایەک وایە کە بەشێک بەشێکی تری پتەو دەکات -پاڵپشتی دەکات-».

مافی سێیەم: «ئەگەر داوای ئامۆژگاری لێکردیت ئامۆژگاری بکە»؛ واتە ئەگەر هات بۆ لات پێویستی بە ڕاوێژ وئامۆژگاری هەبوو ئەوا پێویستە دڵسۆز وڕاستگۆ بیت لە ئامۆژگاریکردنی چونکە ئەمە بەشێکە لە دین، هەروەکو پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئاین ئامۆژگارییە» (تەمیم) دەڵێت: ووتمان: بۆ کێ؟ واتا (ئاین ئامۆژگارییە بۆ کێ؟)، ئەویش -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «بۆ

خودا، وبۆ کتێبەکەی، وبۆ پێغەمبەرەکەی، وبۆ پێشەوای مسوڵمانان وتێکڕای مسوڵمانان».

ئەگەر نەهات داوای ئامۆژگاریت لێبکات، ولەوەیە تووشی زیانێک یان تاوانێک بێت ؛ ئەوا واجبە لەسەرت ئامۆژگاری بکەیت بۆئەوەی تووشی زیان وتاوان نەبێت، ئەگەرچیش ئەو نەهاتووە داوای ئامۆژگاریت لێبکات؛ چونکە ئەمە لابردنی زیان وخراپەیە لەسەر مسوڵمانان، بەڵام ئەگەر تووشی زیان وتاوان نەبێت لەو کارەی دەیکات، بەڵام تۆ پێت وایە شتی تر هەیە بەسوودترە لەم کارە، ئەوا واجب نیە لەسەرت هیچی پێ بڵێیت مەگەر خۆی داوای ڕاوێژ وئامۆژگاری بکات، ئەوکات تۆیش بەپێی توانا ئامۆژگاری دەکەیت.

مافی چوارەم: «ئەگەر پژمی، ووتی: الحمد لله [بەمانای حەمد وسوپاس بۆ الله]، ئەوا تۆش وەڵامی بدەرەوە، -واتا بڵێ: یرحمک الله [بەمانای: خودا ڕەحمت پێبکات]-»؛ بۆ سوپاسکردنی لەسەر ئەوەی حەمد وستایشی پەروەردگاری کرد لەکاتی پژمین، وئەگەر پژمی ونەیووت : الحمد لله، لەم حاڵەتەدا هیچ مافێکی نیە، بۆیە وەڵامی نادرێتەوە.

دۆعا کردن بە ڕەحمەت بۆئەوەی دەپژمێت ؛ فەرزە، و واجبە ئەوەی دۆعا دەکات ؛ وەڵامی بدرێتەوە، بۆیە ئەوەی پژمیوە پێی دەڵێت: «یهدیکم الله و یصلح بالکم» واتە: «خوای گەورە هیدایەتتان بدات وحاڵتان چاک بکات».

وئەگەر بەردەوام بوو لەسەر پژمین، وسێ جار وەڵامی دایەوە، ئەوا لە چوارەم جاردا پێی دەڵێت: (عافاک الله) واتە: (خوای گەورە لەش ساغیت پێببەخشێت)، لەجیاتی ووتنی: (یرحمک الله).

مافی پێنجەم: «ئەگەر نەخۆش کەوت ؛ سەردانی بکە»، وسەردانیکردنی نەخۆش مافی مسوڵمانە لەسەر برای مسوڵمانی، بۆیە واجبە جێبەجێی بکات، هەرچەندە نەخۆشەکە مافی لەسەرت زیاتر بێت لەڕوانگەی خزمایەتی وهاوڕێیەتی ودراوسێیەتی ئەوا سەردانیکردنیشی زیاتر جەختی لەسەر کراوەتەوە.

وسەردانیکردنی نەخۆش بەپێی حاڵی نەخۆشەکەیە، لەوەیە پێویست بکات زۆ سەردانی بکرێت وەکو بۆ نمونە دابینکردنی پێداویستیەکانی ودڵدانەوەی، یان لەوەیە پێویست بکات کەم سەردانی بکرێت بەهۆی ناڕەحەتی حاڵەتەکەی، بۆیە باشتر وایە ڕەچاوی حاڵی بکرێت.

سونەت وایە بۆ ئەو کەسەی سەردانی نەخۆش دەکات: پرسیار لە حاڵی بکات وئارامی بکاتەوە، ونزای بۆ بکات ودەرگای هیوای لەسەر بکاتەوە؛ چونکە ئەمە گەورەترین هۆکارە بۆ باش تەندروستی وشیفا، ودەبێت تەوبە کردنی بەبیردا بهێنێتەوە بەشێوەیەک تووشی ترسی نەکات، بۆ نمونە پێی دەڵێت: تۆ بەهۆی ئەم نەخۆشیەوە خێر وچاکەت دەستدەکەوێت، ونەخۆشی دەبێتە هۆی لێخۆشبوون لە گوناە وتاوانەکان، ونەخۆش کەوتنت لەسەر جێگا دەبێتە هۆی بەدەست خستنی پاداشتێکی زۆر بە یادی خوای گەورە وتەوبە وئیستیغفار ونزا کردن.

مافی شەشەم: «ئەگەر مرد ؛ شوێنی جەنازەکەی بکەوێت»، چونکە شوێنکەوتنی جەنازە لە مافەکانی مسوڵمانە لەسەر برای مسوڵمانی، وپاداشتی زۆری تێدایە، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەوەی ئامادەی جەنازە بێت ونوێژی لەسەر بکات؛ ئەوا قیراتێکی بۆ هەیە، وئەوەی ئامادە بێت هەتا لە گۆڕ دادەنرێت؛ ئەوا دوو قیراتی بۆ هەیە، ووترا: دوو قیرات چییە؟ فەرمووی: «وەکو دوو شاخی مەزن».

وله مافەکانی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان: دوورخستنەوەی شەڕ وزیانە لێی، چونکە ئازاردانی مسوڵمان تاوانێکی گەورەیە، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ بِغَيۡرِ مَا ٱكۡتَسَبُواْ فَقَدِ ٱحۡتَمَلُواْ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ٥٨﴾[الأحزاب: ٥٨]

واتە: ﴿ئەوانەش کە ئازاری ئیمانداران لە پیاو وئافرەتان دەدەن بێئەوەی تاوانێکیان ئەنجامدابێت، ئەوانە بوختان و گوناهو تاوانێکی ئاشکرا دەگرنە ئەستۆ﴾.

زۆر جار ئەگەر کەسێک بیەوێت بە ئازار وزیان پێگەیاندن زاڵ بێت بەسەر براکەیدا ؛ ئەوا خوای گەورە لە دونیادا تۆڵەی لێدەکاتەوە پێش قیامەت، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:

«حەسودی بە یەکتری مەبەن، و(فێڵ مەکەن لە مەزاددا -لا تناجشوا-)، ورقتان لە یەکتری نەبێتەوە، وپشت لە یەکتری مەکەن، وله سەر فرۆشتنی یەکتر شت مەفرۆشن، وبەندەی خودا بن بە برایەتیەوە، مسوڵمان برای مسوڵمانە؛ ستەمی لێناکات وسەرشۆڕی ناکات وبە درۆی ناخاتەوە وبە چاوی سووک وکەم سەیری ناکات، وتەقواداری لێرەدایە -سێ جار ئاماژەی بۆ سینگی کرد- بەسە بۆ مسوڵمانێک کە ئەوەندە شەڕ وخراپەی لە خۆ گرتبێت کە برای مسوڵمانی بە کەم بزانێت وبە چاوی سووک سەیری بکات، هەموو شتێکی مسوڵمان لەسەر مسوڵمانێکی تر حەرامە: خوێنی ومالی (پارە وموڵکی) وناموسی (ناوبانگی)».

مافەکانی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان زۆرن، بەڵام دەکرێت هەمووی پوخت بکرێتەوە لەم فەرموودەیەدا کە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:«مسوڵمان برای مسوڵمانە»، هەرکاتێک مسوڵمان ئەوەی داواکراوە لەم برایەتیەدا جێبەجێی بکات ئەوا کۆشش دەکات بۆئەوەی برا موسوڵمانەکەی تووشی هەموو خێرێک بێت ودوور بکەوێتەوە لە هەموو شتێک کە زیانی پێدەگەیەنێت.

****

مافی دەیەم: مافی نا مسوڵمانەکان

نا مسوڵمانەکان ؛ هەموو کافرەکان دەگرێتەوە، کە دابەش دەبن بەسەر چوار بەشدا :

١- ئەوانەی دەجەنگن دژی مسوڵمانان.

٢- ئەوانەی داوا پەنابەرێتی وپاراستنیان دەکەن.

٣- ئەوانەی پەیمانیان هەیە لەگەڵ مسوڵمانان.

٤- ئەوانەی لەنێو مسوڵمانان دەژین.

١- ئەوانەی دەجەنگن دژی مسوڵمانان : مافی پاراستن ویارمەتیدانیان لەسەر ئێمە نیە، بەڵکو بەپێچەوانەوە دەبێت مسوڵمانان دژیان بجەنگن بۆئەوەی پارێزراو بن لە شەڕ وزیانیان.

٢- ئەوانەی داواي پەنابەرێتی وپاراستنیان دەکەن : مافی پاراستنیان لەسەرمانە لە کات وشوێنی دیاریکراو بۆ پاراستنیان؛ چونکە خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ...﴾ [التوبة: ٦]

واتە: ﴿خۆ ئەگەر کەسێک لە موشریکەکان -هاوبەش پەیداکاران- داوای پەنای لێ کردیت (ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، ئەی ئیماندار)، ئەوە تۆیش پەنای بدە هەتا گوێی لە فەرموودەکەی خوا (قورئان) دەبێت، پاشان بیگەیەنە بەو شوێنەی دەیەوێت و (ماڵ و گیان و ژیانی) تیایدا پارێزراوە...﴾.

٣- ئەوانەی پەیمانیان هەیە لەگەڵ مسوڵمانان: دەبێت ڕاستگۆ بین لە پەیمانەکانمان لەگەڵیان هەتاوەکو ئەو ماوەیەی لە ڕێکەوتنەکەدا دیاریکراوە لەنێوانمان، ئەگەر ئەوان لەسەر پەیمانەکە بەردەوام بن ونەیشکێنن وکەمتەرخەمی تێدا نەکەن، ویارمەتی کەس نەدەن دژی ئێمە وتانە نەدەن لە ئاینەکەمان، خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ثُمَّ لَمۡ يَنقُصُوكُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَمۡ يُظَٰهِرُواْ عَلَيۡكُمۡ أَحَدٗا فَأَتِمُّوٓاْ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ٤﴾[التوبة: ٤]

واتە: ﴿بەڵام ئەو هاوبەش پەیداکارانەی کە پەیمانتان لەگەڵیاندا بەستووە، پاشان پابەندی پەیمانەکە بوون و هیچیان لێ کەم نەکردووە و یارمەتی کەسیشیان نەداوە دژتان، ئەوە ئێوە پەیمانەکەیان بۆ بەرنە سەرو تەواوی بکەن، تا کاتی دیاری کراویان، چونکە بەڕاستی خوا تەقوادارانی خۆش دەوێت﴾،

هەروەها کاتێك پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿وَإِن نَّكَثُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُم مِّنۢ بَعۡدِ عَهۡدِهِمۡ وَطَعَنُواْ فِي دِينِكُمۡ فَقَٰتِلُوٓاْ أَئِمَّةَ ٱلۡكُفۡرِ إِنَّهُمۡ لَآ أَيۡمَٰنَ لَهُمۡ لَعَلَّهُمۡ يَنتَهُونَ١٢﴾[التوبة: ١٢]

واتە: ﴿خۆ ئەگەر ئەوانە پەیمانەکانیان بشکێنن لەدوای بەستنی و گاڵتەو تانەوتەشەریان لە ئاین و بەرنامەکەتان دەدا، ئەوە بجەنگن دژی سەرانی کوفر، بەڕاستی ئەوان هیچ پەیمانێکیان نیە...﴾.

٤- ئەوانەی لەنێو مسوڵمانان دەژین : بەبەراود بە ئەوانەی پێشوو زۆرترین مافیان هەیە ومافیان لەسەرە، چونکە ئەوان لە وڵاتی مسوڵمانان دەژین، ولە ژێر پاراستن وبەڕێوەبردنی مسوڵماناندان، ئەمیش بەرامبەر بە ئەو سەرانەیەی -جزیەی- دەیدەن بە وڵات.

واجبە لەسەر فەرمانڕەوای مسوڵمانان حوکمیان بکات بە حوکمی ئیسلام لە نەفس وسامان وشەرەفدا، وحەددی شەرعی لەسەریان جێبەجێ بکات لەوەی باوەڕیان وایە حەرامە، و واجبە لەسەری بیانپارێزێت وزیانیان لێ دوور بخاتەوە.

و واجبە جیاواز بن لە مسوڵمانان لە جلوبەرگدا، ونابێت شتێک دەربخەن پێچەوانەی ئیسلام بێت یان نابێت شتێک لە دروشمەکانی ئاینەکەیان دەربخەن وەکو خاچ وزەنگ وهتد، وحوکمەکانی -ئەهلی زیمە -أهل الذمة : ئەو کافرانەی لەنێو مسوڵمانان دەژین- لە نێو کتێبی زانایاندا هەیە لێرەدا زۆر باسی ناکەین.

والحمد لله ربّ العالمين، وصلى الله وسلم على نبيّنا محمّد وعلى آله وصحبه أجمعين.

نووسینی: هەژار بۆ الله -سبحانه وتعالى-

موحەمەد ساڵح عوسەیمین

****

پێڕست

پێشەکی ٣
مافی یەکەم: مافی خوای گەورە -سبحانە وتعالی- ٥
مافی دووەم: مافی پێغەمبەری خودایە -صلی الله علیه وسلم-................. ١١
مافی سێیەم: مافی دایک وباوک....................................... ١٥
مافی چوارەم: مافی منداڵەکان ١٩
مافی پێنجەم: مافی خزمەکان ٢٤
مافی شەشەم: مافی هاوسەرەکان (ژن ومێرد)................................ ٢٨
مافی حەوتەم: مافی فەرمانڕەوا وخەڵکی -فەرمانپێکراو- ٣٥
مافی هەشتەم: مافی دراوسێ ٣٩
مافی نۆیەم: مافی مسوڵمانان بەشێوەیەکی گشتی ٤٢
مافی دەیەم: مافی نا مسوڵمانەکان.. ٤٩
پێڕست ٥٢